

## מסמך 89

## מסמך 89

### חטא, קורבן וכפרה

האדם הפרימיטיבי החשיב את עצמו כבעל חוב של הרוחות, כמי שמצוי בעמדה של נזקק לגאולה. מנקודת המבט של הפראים, בדין היו רשאויות הרוחות להטיל עליהם מזל ביש גדול הרבה יותר. עם חלוף הזמן התפתח המושג הזה לדוקטרינת החטא והגאולה. הנשמה נחשבה כמי שהגיעה אל העולם מתוך מצב נפסד – החטא המקורי. נדרש תשלום כופר בעבור הנשמה; נדרש לספק שער לעזאזל. צייד הראשים, בנוסף לעיסוקו בעבודת כת הגולגולות, היה מסוגל לספק תחליף לחייו שלו עצמו, אדם שער לעזאזל.

במוקדם אחז בפרא הדיבוק בדמות הרעיון שהרוחות מפיקות הנאה עילאית למראה האומללות, הסבל וההשפלה האנושיים. בתחילה נטרד האדם אך ורק בשל החטאים הקשורים לעשייה, ואולם לאחר מכן הוא נטרד בשל חטאים הקשורים לאי-עשייה. וכל מערכת הקרבת הקורבנות אשר הגיעה לאחר מכן סבבה סביב שני הרעיונות הללו. הטקס החדש הזה היה קשור לקיום טקסי הפיוס של הקרבת הקורבן. האדם הפרימיטיבי האמין כי נדרש לעשות דבר-מה מיוחד על-מנת ליזכות בחיבת האלים; רק ציוויליזציה מתקדמת מכירה באל מיטיב, השרוי לעולם במזג נוח. הפיוס היווה תעודת ביטוח כנגד מזל הביש, ולאו דווקא השקעה באושר עתידי. וכלל טקסי ההימנעות, גירוש השדים, הכפייה והפיוס מתמזגים אלו אל תוך אלו.

### 1. הטאבו

השמירה על הטאבו הייתה הדרך שבה התאמץ האדם לחמוק ממזל ביש, להמשיך ולהימנע מלהעליב את רוחות הרפאים על-ידי הימנעות מדבר כלשהו. בתחילה היו הטאבו בלתי-דתיים, ואולם במוקדם הם רכשו את הצורך באישורן של רוחות הרפאים והרוחות, וכאשר הטאבו חוזקו באופן הזה הם הפכו להיות גורם אשר יצר חוקים וכונן מוסדות. הטאבו הוא המקור לאמות המידה הטקסיות ואביה הקדמון של השליטה העצמית הפרימיטיבית. הוא היווה את הצורה הקדומה ביותר של תקנה חברתית, ובמשך זמן רב היווה את הצורה היחידה; והוא עדיין מהווה יחידה בסיסית במבנה השליטה החברתית.

הכבוד אשר רחש הפרא בדעתו כלפי האיסורים הללו השתווה בדיוק למידת הפחד שלו מפני הכוחות שהיו אמורים לאכוף אותם. בתחילה צו הטאבו בשל התנסות מקרית עם ביש מזל; לאחר מכן הם הוצעו על-ידי המנהיגים והשמאנים – אנשי פטיש אשר נחשבו כמונחים בידי רוח רפאים, ואפילו בידי האל. הפחד מפני נקמת רוח הרפאים אשר שכן בדעתו של האדם הפרימיטיבי היה כה גדול, עד כי כאשר הפר טאבו, לפעמים הוא מת מפחד; ומאורע דרמטי מעין זה חיזק בשיעור עצום את אחיזת הטאבו בדעתם של השורדים.

בקרב האיסורים המוקדמים ביותר ניתן למנות את ההגבלות על לקיחת נשים ורכוש מסוג אחר. ככל שהדת החלה לשחק תפקיד הולך וגדל בהתפתחות הטאבו, כך נחשב נשוא הטאבו לבלתי-כשר, ולאחר מכן לבלתי-קדוש. רישומיהם של העברים מלאים באזכורי דברים כשרים ובלתי-כשרים, קדושים ובלתי-קדושים; ואולם, אמונותיהם בנושאים הללו היו הרבה פחות מכבידות ונרחבות בהשוואה לעמים רבים אחרים.

שבע המצוות של דאלאמטיה ושל עדן, כמו גם עשרת הדיברות של העברים, היו טאבו בבירור, וכולן נוסחו באותה צורת ניסוח שלילית כפי שהיו האיסורים הקדומים ביותר. ואולם, הקודים

## מסמך 89

החדשים הללו אכן הביאו לשחרור, בכך שהם תפסו את מקומם של אלפי טאבו אשר קדמו להם. ויותר על-כן, הדיברות המאחרות יותר האלה בהחלט הבטיחו דבר-מה בתמורה לציות.

מקורם של הטאבו הראשונים על מזון הינו בפטישיזם ובטוטמיזם. החזיר היה קדוש לפיניקים, הפרה הייתה קדושה להינדים. הטאבו של המצרים על בשר החזיר הונצח באמונות של העברים ושל המוסלמים. סוג מסוים של טאבו היה האמונה בכך שאישה הרה יכולה לחשוב כה רבות על סוג מזון מסוים, עד שהילד, לכשייוולד, יהווה הד של המזון הזה. מעדנים מעין אלו היוו טאבו אשר חל על הילד.

עד מהרה הפכו שיטות אכילה לטאבו, וזהו מקורם של נימוסי השולחן הנושנים, כמו גם של אלו המודרניים. מערכות הקסטות והרמות החברתיות הינן זכר ושריד לאיסורים נושנים. הטאבו היו יעילים ביותר לארגונה של החברה, אך הם הכבידו באופן נורא; מערכת האיסורים השלילית שימרה לא רק תקנות מועילות ותומכות, אלא גם טאבו אשר אבד עליהם הכלח, טאבו בלתי רלוונטיים וטאבו חסרי תועלת.

בכל אופן, אלמלא הטאבו הנרחבים והרב-צדדיים הללו, לא הייתה מתקיימת כל חברה מתורבתת בעלת יכולת לבקר את האדם הפרימיטיבי; והטאבו הללו לעולם לא היו שורדים, אלמלא העונשים אשר קיימו אותם בהתאם לתקנות הדת הפרימיטיבית. רבים מן הגורמים החיוניים באבולוציה של האדם עלו ביוקר רב, מחירים היה כאוצר צבור של מאמץ, של קורבן ושל מניעה-עצמית; ואולם הישגים אלו של שליטה-עצמית היו שלבי הסולם האמיתיים אשר באמצעותם טיפס האדם מעלה בסולם הציוויליזציה.

## 2. המושג של החטא

הפחד מן המקריות והאימה מפני ביש המזל דחקו, פשוטו כמשמעו, את האדם להמציא את הדת הפרימיטיבית כתעודת ביטוח, לכאורה, מפני אסונות מעין אלו. הדת התפתחה החל בקסם וברוחות הרפאים, דרך הרוחות והפטישים ועד לטאבו. לכל שבט פרימיטיבי היה עץ פרי אסור, כפשוטו היה זה התפוח, ואולם באופן ציורי כלל עץ זה אלף ענפים אשר קרסו תחת העומס של מיני טאבו שונים. והעץ האסור אמר תמיד, "לא תעשה".

בשעה שדעתו של הפרא התפתחה עד לנקודה שבה הייתה מסוגלת לדמיין הן רוחות טובות והן רוחות רעות, וכאשר קיבל הטאבו את אישורה הרשמי של הדת המתפתחת, הוכנה הזירה להופעתו של המושג החדש של החטא. הרעיון על אודות החטא היה מבוסס בכל העולם עוד בטרם דת ההתגלות נכנסה לתמונה. אך רק הודות למושג של החטא יכול היה המוות הטבעי לקבל הסבר אשר התקבל על הדעת הפרימיטיבית. החטא היה הפרתו של הטאבו, והעונש על החטא היה המוות.

החטא היה טקסי, לא הגיוני; מעשה, לא מחשבה. וכלל המושג הזה על אודות החטא טופח בידי המסורות אשר נותרו מימיה של דילמון, ומימיו של גן העדן הקטן עלי אדמות. המסורות על אודות אדם וגן העדן העניקו תוקף לחלום על "עידן זהב" קדום של שחר הגזעים. וכל אלו אישרו את הרעיונות אשר בוטאו מאוחר יותר באמונה כי מקורו של האדם בבריאה מיוחדת, וכי הוא החל את דרכו מתוך מושלמות, וכן כי הפרתם של הטאבו – החטא – הפילה אותו מאוחר יותר למצבו האומלל.

ההפרה השגרתית של טאבו הפכה למידה רעה; החוק הפרימיטיבי הפך את המידה הרעה לפשע; הדת הפכה אותה לחטא. בקרב השבטים המוקדמים נחשבה הפרתו של טאבו לפשע ולחטא השלובים זה בזה. האסונות אשר נפלו על הקהילה נחשבו תמיד כעונש על חטאי השבט. עבור

## מסמך 89

אלו אשר האמינו שהשגשוג והיושרה הולכים יד ביד, גרמה הצלחתם של הרשעים לדאגה כה רבה, עד כי הם נדרשו להמציא מחזות גיהנום שבהם יבואו מִפְּרִי הטאבו על עונשם; מספרם של מקומות העונשין העתידיים האלה נע בין אחד לחמישה.

הרעיון של ההתוודות והמחילה הופיע בדת הפרימיטיבית במוקדם. אנשים נהגו לבקש מחילה במפגש ציבורי על חטאים שאותם התכוונו לבצע בשבוע שלאחר מכן. ההתוודות הייתה אך בבחינת טקס מחילה, ואף הודעה פומבית בחילול, טקס שבו קראו "מלוכלך, מלוכלך!" ושלאחריו באו כל טקסי הטהרה. כלל העמים הקדומים קיימו את הטקסים נעדרי המשמעות הללו. רבים ממנהגי הניקיון לכאורה של השבטים המוקדמים היו טקסיים בעיקרם.

### 3. התנזרות והשפלה

ההתנזרות היוותה את הצעד הבא באבולוציה הדתית; הצום הפך מנהג נפוץ. במהרה היה נהוג לוותר על צורות רבות של הנאה פיזית, ובמיוחד על אלה בעלות האופי המיני. טקס הצום השתרש עמוקות בדתות עתיקות רבות והועבר כמעט לכל מערכות המחשבה התיאולוגיות המודרניות.

ממש בעת שבה החל האדם הברברי להתאושש מן נוהג הבזבזני של שריפת הרכוש עם המתים וקבורתו איתם, ממש בעת שבה החל המבנה הכלכלי של הגזעים ללבוש צורה, הופיעה הדוקטרינה הדתית החדשה הזו של ההתנזרות, ועשרות-אלפי נשמות כנות החלו לחזר על פתחי העוני. הרכוש נחשב למכשלה רוחנית. המושגים הללו של סכנות רוחניות הטמונות בקניין החומרי היו נפוצים עד מאוד בזמניהם של פילון ופאולוס, והם השפיעו מני אז במידה רבה מאוד על הפילוסופיה האירופית.

העוני היה אך חלק מטקס השפלת הגוף בשר ודם, אשר הפך, למרבה הצער, לחלק מן הכתבים ומן הלימוד של דתות רבות, ובאופן ראוי לציון – של הנצרות. הסיגוף הינו הצורה השלילית של טקס ההתנזרות המטופש מימים עברו. ואולם, כל אלו לימדו את הפרא את השליטה העצמית, וזו הייתה התקדמות ראויה בהתפתחות החברתית. המניעה העצמית והשליטה העצמית היוו שניים מן הרווחים הגדולים ביותר אשר הפיקה החברה מן הדת האבולוציונית. השליטה העצמית העניקה לאדם פילוסופיית חיים חדשה; היא לימדה אותו את האמנות של הגדלת שבר החיים, על-ידי הקטנת המכנה של הדרישות האישיות במקום לנסות לעולם להגדיל את המונה של הסיפוקים האנוכיים.

הרעיונות הנושנים הללו על אודות משמעת עצמית כללו הלקאות ושיטות שונות של עינויים פיזיים. כוהניה של כת עבודת האם היו פעילים במיוחד בלימוד הערך שבסבל הפיזי, והם היוו דוגמה בכך שעברו בעצמם סירוס. העברים, ההינדים והבודהיסטים היו תלמידים מסורים של הדוקטרינה הזו של ההשפלה הפיזית.

לאורך כלל הזמנים העתיקים, ביקש לו האדם לקבל נקודות זכות נוספות בספרי החשבונות בהם רושמים האלים את המניעה העצמית. לפנים היה נהוג, בעתות של מצוקה רגשית, לנדור נדרים של מניעה-עצמית ושל עינוי-עצמי. בחלוף הזמן לבשו הנדרים הללו צורה של חוים עם האלים, ובמובן הזה הם ייצגו התקדמות אבולוציונית אמיתית, זאת בכך שהאלים חויבו, לכאורה, לעשות דבר ברור בתמורה לעינוי העצמי הזה ולסיגוף של הגוף. הנדרים היו הן חיוביים והן שליליים. דוגמאות טובות ביותר להתחייבויות מהסוג המזיק והקיצוני הזה ניתן לראות כיום בקרב קבוצות מסוימות בהודו.

היה זה אך טבעי שכת ההינזרות וההשפלה תשית ליבה אל הסיפוק המיני. המקור לכת ההינזרות המינית הינו בטקס אשר היה נהוג בקרב חיילים בטרם יציאתם לקרב; בימים מאוחרים יותר הפך

הדבר למנהגם של "הקדושים". כת זו סבלה את הנישואין אך ורק כרע במיעוטו בהשוואה ליחסי מין מחוץ לנישואין. רבות מן הדתות הגדולות של העולם הושפעו לרעה מהכת הנושנה הזו, אך ההשפעה המובחנת מכולן הייתה על הדת הנוצרית. השליח פאולוס התמסר לכת הזו, והשקפותיו האישיות באות לידי ביטוי בתורה שאותה שידך לתיאולוגיה הנוצרית: "טוב לגבר שלא יגע באשה". "מי יתן וכל אדם יהיה כמוני". "ואל הפנויים ואל האלמנות אמר אני כי טוב להם לעמד ככה, כמו גם אני". פאולוס ידע היטב כי תורה שכזאת לא הייתה חלק מבשורתו של ישוע, והכרתו בעובדה הזו מודגמת בהצהרתו, "אני אמר זאת בדרך רשות ולא בדרך מצוה". ואולם, כת זו הובילה את פאולוס לזלזל בנשים. והמצער בכל זה הוא שדעותיו האישיות השפיעו במשך זמן רב על התורה של דת-עולם כבירה. אילו נהגו כולם על-פי עצתו של תופר-האוהלים המורה ככתבה וכלשונה, כי אז היה המין האנושי מגיע לקץ פתאומי ומביש. יתר על-כן, החיבור של דת עם כת ההינורות העתיקה מוביל במישרין למלחמה כנגד הנישואין וכנגד הבית, היסודות האמיתיים של החברה והמוסדות הבסיסיים של הקדמה האנושית. ואין להתפלא על כך שכל האמונות האלה עודדו את התפתחותם של מסדרי כוהנים מתנזרים ברבות מן הדתות של העמים השונים.

ביום מן הימים ילמד האדם כיצד ליהנות מן החופש ללא המתירנות, מן התזונה ללא הגרגרנות ומן ההנאה ללא ההוללות. השליטה העצמית הינה מדיניות אנושית טובה יותר לשליטה בהתנהגות מאשר ההימנעות העצמית הקיצונית. ואף ישוע מעולם לא לימד את ההשקפות הבלתי-סבירות האלה את אלו אשר הלכו בדרכו.

### 4. מקורות הקרבת הקורבנות

בדומה לטקסים פולחניים רבים אחרים, מקורה של הקרבת הקורבנות כחלק מן המסירות הדתית איננו פשוט ויחיד. על הנטייה להרכין את הראש אל מול כוח, ולהשתטח אפיים ארצה בהערצה של סגידה בנוכחות המסתורין, מרמזת התרפסותו של הכלב לרגלי אדוניו. בין הדחף-לסגידה לבין מעשה ההקרבה מפריד אך צעד אחד. האדם הפרימיטיבי אמד את ערכה של הקרבתו באמצעות הכאב אשר סבל. כאשר רעיון ההקרבה נקשר לראשונה לטקסי הדת, לא עלתה על הפרק שום מנחה אשר לא גרמה לכאב. סוגי ההקרבה הראשונים היו מעשים כגון מריטת השיער, חיתוך הבשר, הטלת מום, עקירת שיניים וחיתוך אצבעות. ככל שהתקדמה הציוויליזציה, המושגים הגסים הללו של ההקרבה רוממו לדרגת טקסי התכחשות-עצמית, סגפנות, צום, מניעה והדוקטרינה הנוצרית המאוחרת יותר על אודות הקידוש באמצעות צער, סבל, וסיגוף הגוף.

בראשית ההתפתחות של הדת היו קיימים שני מושגים של הקורבן: הרעיון על אודות קורבן המנחה, אשר נלוותה אליו הגישה של הודיה, וקורבן החוב, אשר כלל את רעיון הפדיון. לאחר מכן התפתח מושג החליפיות.

ואף לאחר מכן, הגה האדם את הרעיון שקורבנותיו, מכל סוג שהוא, עשויים לשמש כאמצעי העברת מסרים אל האלים; כריח הניחוח בנחירי האלוהות. וכך נולד המנהג להוסיף לטקסי הקורבן קטורת ואף מאפיינים אסתטיים אחרים, ואלו הלכו והתפתחו לכדי המשתה הטקסי, אשר הפך יותר ויותר מפורט ומצועצע ככל שחלף הזמן.

ככל שהתפתחה הדת, כך תפסו טקסי ההשלמה והפיס את מקום השיטות הישנות יותר של ההימנעות, הריצוי וגירוש השדים.

הרעיון הקדום ביותר של הקורבן היה בבחינת שומה של ניטרליות אשר אותה ערכו הרוחות של האבות הקדמונים; רק לאחר מכן התפתח רעיון הכפרה. כאשר נטש האדם את הרעיון של מקור אבולוציוני של הגזע, ככל שהמסורות על אודות ימיו של הנסיך הפלנטארי ושהותו של אדם חלחלו מטה במורד הזמן, כך הלך והתפשט המושג של החטא ושל החטא הקדמון, וכך התפתח הקורבן

## מסמך 89

בעבור החטא האישי בשוגג אל תוך הדוקטרינה של קורבן לכפרת חטאו של הגזע. הכפרה שאותה העניק הקורבן שימשה כתעודת ביטוח כללית אשר סיפקה הגנה אפילו כנגד התרעומת והקנאה של אל בלתי-ידוע.

בהיות האדם הפרימיטיבי מוקף בכל-כך הרבה רוחות רגישות ואלים רודפי בצע, הוא ניצב פנים אל פנים מול אוסף כה גדול של אלוהויות בדמות נושים, עד אשר במשך כל חייו נצרך לכל הכוהנים, הטקסים והקורבנות על-מנת לחלץ אותו מחובותיו הרוחניים. הדוקטרינה של החטא הקדמון, או אשמתו של הגזע, גרמה לכך שכל אדם החל את דרכו כחייב הנושא בחוב גדול לכוחות הרוח.

המתנות והשחוד ניתנים לבני האדם; ואולם, כאשר הם מוצעים לאלים, הם מתוארים כדברים שהוקדשו, שקודשו, או שהם מכונים בשם קורבנות. ההתכחשות הייתה צורתו השלילית של הפיוס; הקורבנות הפכו לצורתו החיובית. מעשה הפיוס כלל שבת, הלל, חנופה ואפילו בידור. ושרידי המנהגים החיוביים הללו, של כת הפיוס הקדומה, מהווים את הצורות המודרניות של פולחן האלוהות. צורות הפולחן של ימינו אנו הינן פשוט טכניקות הקורבן העתיקות האלה של הפיוס החיובי אשר הפכו לטקס.

קורבנות בדמות בעלי-חיים היו משמעותיים לאדם הפרימיטיבי הרבה יותר מאשר הם עשויים להיות אי-פעם עבור הגזעים המודרניים. למעשה, הברברים הללו התייחסו אל בעלי החיים כאל קרובי משפחה. בחלוף הזמן, הפך האדם לממולח בקורבנותיו, והפסיק להציע כמנחות את בהמות העבודה שלו. בתחילה הוא הקריב את הטוב ביותר מכל דבר, לרבות בעלי החיים המבויתים שלו.

לא היה זה בבחינת התפארות ריקה מתוכן, כאשר שליט מצרי מסוים ציין כי הקריב: 113,433 עבדים, 493,386 ראשי בקר, 88 סירות, 2,756 דיוקנאות של זהב, 331,702 כדי דבש ושמן, 228,380 כדי יין, 680,714 אוזים, 6,744,428 ככרות לחם ו-5,740,352 שקי תירס. ועל-מנת לעשות כן, הוא נאלץ להטיל על נתיניו העמלים מסים כבדים.

ההכרח הוא אשר דחק לבסוף את הפראים-למחצה הללו לאכול את החלק החומרי של הקורבנות, ולתת לאלים ליהנות מנשמת הקורבנות. ומנהג זה מצא את צידוקו תחת האמתלה של סעודת הקודש העתיקה, ובמונחים מודרניים, טקס סעודת הקודש.

### 5. קורבנות וקניבליזם

הרעיונות המודרניים על אודות ראשית הקניבליזם הינם שגויים לחלוטין; המנהג היווה חלק ממוסכמות החברה המוקדמת. אף כי בעיני הציוויליזציה המודרנית נחשב הקניבליזם לזוועתי, הוא היווה חלק מן המבנה החברתי והדתי של החברה הפרימיטיבית. אינטרסים של הקבוצה הכתיבו את נוהג הקניבליזם. הוא צמח מתוך הדחף של הצורך והשתמר בשל השעבוד לאמונות הטפלות ולבורות. הוא היווה מנהג חברתי, כלכלי, דתי וצבאי.

האדם המוקדם היה קניבל; הוא נהנה מבשר אדם, ולפיכך הציע אותו כמנחת מזון לרוחות ולאלי הפרימיטיביים. מאחר שרוחות הרפאים היו אך בבחינת בני-אדם אשר עברו התאמה, ומאחר שהמזון היווה את הצורך הגדול ביותר של האדם, מכך נובע שבאותו אופן הוא חייב להיות גם הצורך הגדול ביותר של הרוח.

לפנים היה הקניבליזם נפוץ בקרב הגזעים האבולוציוניים כמעט בכל רחבי העולם. הסאגניק כולם היו קניבלים, ואולם במקורם האנדונים לא היו כאלו, ואף לא הנודים והאדמים; ואף האנדיטים לא היו כאלו, עד אשר התמזגו במידה רבה עם הגזעים האבולוציוניים.

## מסמך 89

טעם בשר האדם הינו טעם נרכש. לאחר שהחל הנוהג לאכול בשר-אדם בשל רעב, חברות, נקמה או כטקס דתי, הוא ממשיך ומתפתח לכדי ההרגל של הקניבליזם. אכילת-אדם החלה בשל מחסור במזון, אף כי רק לעתים רחוקות זו הייתה הסיבה הבסיסית. בכל אופן, האסקימוסים והאנדונים המוקדמים היו קניבלים אך לעתים רחוקות, למעט בתקופות של רעב. האדם האדום, בייחוד במרכז-אמריקה, היה קניבל. לפניו היה זה בבחינת מנהג נפוץ בקרב אימהות פרימיטיביות להרוג את ילדיהן ולאכול אותם, וזאת על-מנת לחדש את הכוחות אשר אבדו במהלך ההיריון והלידה, ובקווינסלנד עדיין נפוץ המנהג להרוג ולאכול כך את הילד הבכור. בזמנים האחרונים נהגו שבטים רבים באפריקה להשתמש בקניבליזם כאמצעי מלחמה, כשיטה להטיל מורא ופחד על שכניהם.

חלק מהקניבליזם נבע כתוצאה מההידרדרות של זנים אשר היו לפניו נעלים, ואולם הוא היה הנפוץ ביותר בעיקר בקרב הגזעים האבולוציוניים. אכילת האדם הגיעה בזמן שבו חווה האדם גישות עזים ומרים כלפי אויביו. אכילת בשר אדם הפכה לחלק מטקס נקמה כבד-ראש; האמונה הרווחת הייתה כי באופן הזה ניתן להשמיד את רוח הרפאים של האויב, או להתייבש עם זו של הסועד. פעם רווחה האמונה כי הקוסמים רכשו את עוצמתם הודות לאכילת בשר אדם.

קבוצות מסוימות של אוכלי-אדם צרכו אך ורק את בשר חברי השבט שלהן עצמן, מעין זיווג תוך-שבטי אשר היה אמור לחדד את הסולידריות השבטית. ואולם, הם אכלו אף אויבים כמעשי נקמה ומתוך כוונה לנכס לעצמם את כוחותיהם. אכילת גופו של רע, או של חבר לשבט, נחשבה להענקת כבוד לנשמתו, בעוד שאכילת האויב היוותה לא יותר מאשר עונש צודק. דעתו של הפרא כלל לא התיימרה להיות עקבית.

בקרב שבטים מסוימים, ביקשו הורים זקנים להיאכל על-ידי ילדיהם; בקרב אחרים, נהוג היה להימנע מלאכול את קרובי המשפחה; גופותיהם של אלו נמכרו או הוחלפו תמורת אלה של זרים. התקיים מסחר ער בנשים ובילדים אשר פוטמו לצורך שחיטה. כאשר המחלות או המלחמות לא הצליחו לשלוט בגידול האוכלוסייה, העודף פשוט נאכל, ללא כחל וסרק.

הקניבליזם הלך ונעלם בהדרגה בשל ההשפעות הבאות:

1. לפעמים הוא הפך לטקס קהילתי, לקיחת אחריות קבוצתית משותפת על הטלת עונש מוות על חבר בשבט. אשמת הדם חדלה מלהיות פשע כאשר כולם נוטלים בה חלק. סוג הקניבליזם האחרון אשר נהוג היה באסיה היה זה של אכילת פושעים לאחר הוצאתם להורג.

2. במוקדם הוא הפך להיות טקס דתי, ואולם הגידול בפחד מפני רוחות הרפאים לא תמיד פעל להקטין את שיעור אכילת האדם.

3. לבסוף הוא התקדם עד לנקודה שבה נאכלו אך ורק חלקים, או איברים, מסוימים, אותם איברים אשר הכילו לכאורה את הנשמה או חלקים מן הרוח. שתיית דם הפכה נפוצה, ונהוג היה לערבב את חלקי הגוף "הראויים למאכל" עם תרופות.

4. הוא הוגבל לגברים בלבד; על הנשים נאסר לאכול בשר אדם.

5. לאחר מכן, הוא הוגבל למנהיגים, כוהנים ושאמנים.

6. בהמשך לכך, הוא הפך לטאבו בקרב השבטים הגבוהים יותר. מקורו של הטאבו על אכילת בשר-אדם נמצא בדאלאמטיה, וטאבו זה התפשט לאיטו ברחבי העולם. הנודים עודדו את שריפת הגופות כאמצעי למלחמה בקניבליזם, משום שפעם היה נהוג לחפור ולהעלות גופות מקבריהן ולאכול אותן.

7. הקרבת קורבנות אדם בישרה את מות הקניבליזם. לאחר שבשר אדם הפך למזונם של האנשים הנעלים, המנהיגים, הוא נשמר, בסופו של דבר, עבור הרוחות הנעלות עוד יותר; וכך היו אלו קורבנות האדם אשר חיסלו באופן יעיל את הקניבליזם, למעט בשבטים הנמוכים ביותר. כאשר התבסס עד תום המנהג להקריב קורבנות אדם, הפכה אכילת בשר-אדם לטאבו; בשר האדם נועד אך ורק עבור האלים; האדם הורשה לאכול אך מנה טקסית קטנה בלבד, לחם קודש.

לבסוף הפכו קורבנות בעלי החיים לקורבנות הנפוצים, ואפילו בקרב השבטים המפגרים יותר הפחיתה אכילת בשר הכלב את שיעור אכילת בשר האדם. הכלב היה בעל החיים המבוית הראשון, ונחשב מאוד הן כחיית בית והן כמזון.

### 6. האבולוציה של קורבנות האדם

קורבנות האדם היו הן תוצאה עקיפה של הקניבליזם והן המזור שלו. גם אספקת בני לווייה של רוח לעולם הרוחות הובילה להפחתה בשיעור אכילת בשר אדם, וזאת משום שמעולם לא שרר הנוהג לאכול את קורבנות המוות הללו. בצורה כזו או אחרת ובזמן כזה או אחר, שום גזע לא היה חופשי לחלוטין מן הנוהג להקריב קורבנות אדם, אף שבקרב האנדונים, הנודים והאדמים היה שיעור ההתמכרות לקניבליזם הנמוך ביותר.

קורבנות האדם היו בבחינת תופעה כלל-עולמית כמעט; והם התקיימו כחלק ממנהגי הדת של הסינים, ההינדים, המצרים, העברים, בני מסופוטמיה, היוונים, הרומאים ועמים רבים אחרים, ואפילו עד לזמנים האחרונים בקרב השבטים המפגרים באפריקה ובאוסטרליה. לאינדיאנים המאוחרים יותר של אמריקה הייתה ציוויליזציה אשר הגיחה מתוך הקניבליזם, ולפיכך הייתה שרויה עמוקות בתוך הנוהג של הקרבת קורבנות האדם, במיוחד במרכז-אמריקה ובדרומה. הכשדים היו בין הראשונים אשר זנחו את מנהג קורבנות אדם כדבר שבשגרה, והחליפו אותם בבעלי-חיים. לפני כאלפיים שנה, קיסר יפני טוב-לב הכניס לשימוש דמויות חימר במקום קורבנות האדם, ואולם רק לפני מעט פחות מאלף שנה נמוגו המנהגים הללו מצפון-אירופה. בקרב שבטים מפגרים מסוימים עדיין נהוגים קורבנות אדם בצורה של המתת מתנדבים, מעין התאבדות דתית או טקסית. שאמן אחד ציווה פעם להקריב איש זקן ומכובד מאוד בשבט מסוים. בני השבט התמרמרו; הם סירבו למלא את מצוותו. או אז ביקש האיש הזקן מבנו להרגו; אנשי קדם האמינו במנהג הזה באמת ובתמים.

אין אזכור רשום המהווה חוויה טראגית ופתטית יותר מאשר הסיפור העברי על יפתח ובתו היחידה, חוויה המעידה על העימות קורע הלב בין מנהגי הדת הקדומים משכבר הימים ודרישותיה של ציוויליזציה מתקדמת. כפי שהיה נהוג, אדם זה, בעל הכוונות הטובות, נדר נדר טיפשי, הוא נשא ונתן עם "אלוהי המלחמות", והסכים לשלם מחיר מסוים תמורת ניצחון על אויביו. והמחיר הזה היה להקריב את האדם הראשון אשר ייצא מביתו לקבל את פניו עם שובו לביתו. יפתח חשב שאחד מעבדיו הנאמנים יהיה זה אשר יבוא לקבל את פניו, אלא שבתו היחידה היא זו אשר יצאה לקבל את פניו עם שובו הביתה. וכך, אפילו במועד כה מאוחר ובקרב עם מתורבת לכאורה, הוצעה עלמת חן זו כקורבן אדם בידי אביה, לאחר שניתנו לה חודשיים להתאבל על מר גורלה, וזאת באישור אחיו לשבט. וכל זאת נעשה למרות המצוות הקפדניות כנגד הקרבת קורבנות אדם אשר ציווה משה. ואולם, גברים ונשים התמכרו למנהג לנדור נדרים מטופשים ובלתי-נחוצים, ואנשי קדם סברו שכל ההבטחות הללו הינן קדושות ביותר.

בימי קדם, כאשר החלה בנייתו של מבנה בעל חשיבות, נהוג היה להרוג אדם ולהקריבו כ"קורבן יסודות". וכך הובטח כי תעמוד שם רוח רפאים שתשמור ותגן על המבנה. כאשר הסינים התכוננו לצקת פעמון, ציווה המנהג על הקרבתה של עלמת-חן אחת לפחות, וזאת על-מנת לשפר את צליל הפעמון; הנערה הנבחרת נזרקה בעודה בחיים אל תוך המתכת המומסת.

## מסמך 89

במשך זמן רב נהוג היה בקרב קבוצות רבות לקבור עבדים חיים בתוך קירות בעלי חשיבות. בזמנים מאוחרים יותר, החליפו השבטים הצפון-אירופאיים את המנהג לקבור אנשים חיים בתוך קירות בהצבתו של צל של אדם חולף בתוך הקירות של המבנים החדשים. הסינים קברו בתוך הקיר את הבנאים אשר מתו בזמן שבנו אותו.

בעת שמלך זוטרי בפלשתינה בנה את חומות יריחו, "בִּאֲבִירָם בְּכוֹרוֹ יִסְדָּה, וּבִשְׁגֹב צָעִירוֹ הָצִיב דָּלְתִיהָ". באותו זמן, לא זו בלבד שאותו אב הציב שניים מבניו החיים בתוך בורות היסודות של שערי העיר, אלא אף נרשם כי פעולה זו נעשתה "כְּדָבָר אֲדוֹנִי". משה אסר על קורבנות היסודות הללו, ואולם בני ישראל חזרו ונהגו כך זמן קצר לאחר מותו. הטקס הנהוג במאה העשרים, בו מניחים באבן הפינה של מבנה חדש חפצים ומזכרות הינו זכר לקורבנות היסודות הפרימיטיביים.

במשך זמן רב נהוג היה בקרב עמים רבים להקדיש לרוחות את ביכורי הפירות. והמנהגים הללו, אשר כיום הינם פחות או יותר סמליים, הינם כולם זכר ושריד לטקסים המוקדמים שבהם הקריבו קורבנות אדם. הרעיון להציע כקורבן את הבן הבכור היה נפוץ מאוד בקרב אנשי קדם, ובמיוחד בקרב הפיניקים, אשר היו האחרונים לנטוש את המנהג הזה. בעת עריכת הקורבן נהוג היה לומר, "נפש תחת נפש". כעת אתם אומרים בשעת המוות, "מעפר אל עפר."

המחזה שבו מצווה אברהם להקריב את בנו יצחק, למרות שהוא מעורר אימה ברגישויות המתורבתות, לא היה בבחינת רעיון חדש או מוזר בעיני אנשי הימים ההם. במשך זמן רב נהוג אבות, בשעה של מצוקה נפשית קשה, להקריב את בניהם בכוריהם. מסורת דומה לזו קיימת בקרב עמים רבים, משום שלפנים התקיימה אמונה כלל-עולמית אשר גרסה כי נדרש להקריב קורבן אדם כל אימת שמתרחש דבר-מה יוצא מגדר הרגיל.

### 7. שינויים בקורבנות האדם

משה ניסה לשים קץ לקורבנות האדם באמצעות הגדרת הכופר כתחליף. הוא ייסד מערכת שיטתית אשר אפשרה לאנשיו לחמוק מן התוצאות הוותיקות של נדריהם החפוזים והמטופשים. ניתן היה לפדות אדמות, רכוש, וילדים בהתאם לתמורה אשר נקבעה מראש ושולמה לכוהנים. הקבוצות אשר חדלו מלהקריב את בניהם בכוריהם, רכשו במהרה יתרונות גדולים ביחס לשכניהם הפחות מתקדמים אשר המשיכו לבצע את מעשי הזוועה הללו. שבטים מפגרים רבים לא רק שנחלשו במידה רבה בשל אובדן הבנים, אלא שאפילו שרשרת הירושה של המנהיגות שלהם נפגעה לעתים קרובות.

הנהוג למרוח דם על משקוף הדלת על-מנת להגן על הבן הבכור, צמח מתוך מנהג הקרבת הילדים אשר חלף מן העולם. לעיתים תכופות נהגו כך בהקשר לאחת מן הסעודות הקדושות של השנה, והטקס הזה היה נהוג בתקופות מסוימות כמעט בכל רחבי העולם, ממצרים ועד מקסיקו.

ואפילו לאחר שרוב הקבוצות זנחו את ההמתה הטקסית של הילדים, היה נהוג להשאיר את העולל לבדו, להניחו בטבע או בתוך סירה קטנה על הנהר. אם הילד שרד, הסברה הייתה שהאלים התערבו על-מנת לשומרו, כפי שמעידות המסורות על אודות סָרְגֹון, משה, כוֹרֶשׁ ורומולוס. אז הגיע הנהוג להקדיש את הבנים הבכורים כקדושים או כקורבנות, לאפשר להם לגדול ואז להגלותם במקום להמיתם; זה היה המקור לקולוניזציה. הרומאים שמרו על מנהג זה באדיקות בתכניות הקולוניזציה שלהם.

מקורם של רבים מן החיבורים המשונים אשר נעשים בין המתירנות המינית לפולחן הפרימיטיבי נעוץ בקורבנות האדם. בימי קדם, אם פגשה אישה בצידי ראשים, היא יכולה הייתה לפדות את חייה באמצעות כניעה מינית. מאוחר יותר, עלמה אשר הוקדשה כקורבן לאלים יכולה הייתה

## מסמך 89

לפדות את חייה בכך שהקדישה את גופה, למשך כל ימי חייה, לשירות המיני המקודש במקדש; באופן הזה היא הייתה יכולה להרוויח את כספי הפדיון. אנשי קדם ראו בקיום יחסי מין עם אישה אשר פדתה את חייה מעשה מרום ביותר. ההתייחסות עם העלמות הקדושות האלה נחשבה לטקס דתי, ובנוסף לכך, הטקס הזה כולו סיפק תירוץ מקובל לסיפוק המיני הנפוץ. הייתה זו צורה מעודנת של הונאה-עצמית, אשר אותה נהנו לתרגל הן העלמות והן בני זוגן. המוסכמות לעולם משתרכות מאחורי ההתקדמות האבולוציונית של הציוויליזציה, ובכך הן מאשרות את מנהגיהם המיניים הקדומים והפראיים יותר של הגזעים המתפתחים.

בסופו של דבר נפוצה הזנות במקדשים ברחבי דרום-אירופה ואסיה. הכספים שאותן הרוויחו הזונות במקדשים נחשבו עד מאוד בקרב כלל העמים – מתנה שראוי לתתה לאלים. סוגי הנשים הגבוהים ביותר צבאו על פתחי שווקי המין במקדשים, ואלה הקדישו את רווחיהן לסוגים שונים של שירותי קודש ומפעלים לטובת הציבור. רבות מן הנשים במעמדות הגבוהים ביותר אספו את כספי הנדוניה שלהן באמצעות מתן שירותי מין במשך תקופת-מה במקדשים, ומרבית הגברים העדיפו לשאת לאישה נשים מעין אלה.

### 8. פדיון ובריתות

הפדיון הטקסי והזנות במקדשים היוו למעשה התאמות של קורבנות האדם. לאחר מכן, הגיעו קורבנות הדגמה של הבנות. טקס זה כלל הקזת-דם, והקדשה לחיות חיים שלמים כבתולות; הטקס היווה תגובה מוסרית לזנות המקדשים הקדומה יותר. בזמנים מאוחרים יותר, הקדישו עצמן בתולות לשירות הטיפול באש הקדושה של המקדשים.

לבסוף הגו האנשים את הרעיון להציע חלק מן הגוף כמנחה וכתחליף לקורבן האדם השלם. הטלת מום פיזי נחשבה אף היא כתחליף מקובל. הוקרבו שערות, ציפורניים, דם ואפילו אצבעות ובהונות. טקס המילה הקדום אשר הגיע לאחר מכן והיה כלל-עולמי כמעט, צמח מתוך כת הקורבן החלקי; הוא היה לגמרי למטרות קורבן, ולא נלוותה לו כל מחשבה על גהות. את הגברים מלו; לנשים ניקבו את האוזניים.

לאחר מכן היה נהוג לקשור את האצבעות יחדיו במקום לחתוך אותן. גילוח הראש והתספורת נחשבו אף הם כצורות של מסירות דתית. בתחילה היה סירוסם של גברים בבחינת התאמה של רעיון קורבן האדם. באפריקה עדיין נהוג לחזור את האף והשפתיים, והקעקוע הינו התפתחות אמנותית של השיטה הקדומה יותר והגסה להטיל צלקות בגוף.

כתוצאה מלימוד מתקדם, מנהג הקורבן נקשר לבסוף לרעיון הברית. סוף-סוף נחשבו האלים כאילו הם חותמים הסכמי אמת עם האדם; והיה זה צעד חשוב בייצובה של הדת. החוק, הברית, תופס את מקומם של המזל, הפחד והאמונה הטפלה.

האדם לא היה מסוגל אפילו לחלום על כניסה להסכם עם האלוהות, עד אשר התקדם המושג שלו עצמו על אודות האל לרמה שבה נחשבו שליטי היקום כמהימנים. והרעיון המוקדם של האדם על אודות האל היה כה אנתרופומורפי, עד שהוא לא היה מסוגל להגות אלוהות מהימנה לפני שהפך הוא עצמו למהימן, מוסרי ואתי, באופן יחסי.

ואולם, הרעיון של כריתת ברית עם האלים אכן הגיע בסופו של דבר. האדם האבולוציוני רכש יושרה מוסרית במידה כזו שאפשרה לו להעז לשאת ולתת עם אלוהיו. וכך, העסק של מנחות הקורבנות התפתח בהדרגה לכדי המשחק של המשא ומתן הפילוסופי של האדם עם האל. וכל זה ייצג שיטה חדשה לרכישת ביטוח מפני מזל רע, או טכניקה מתקדמת לרכישה מוגדרת יותר

## מסמך 89

של שגשוג. אל נא תשתעשעו ברעיון השגוי כי הקורבנות המוקדמים הללו היו בבחינת מתנת חנם לאלים, מנחות ספונטניות של הכרת תודה או של הודיה; הן לא היו ביטויי אמת של סגידה.

צורות התפילה הפרימיטיביות היו לא יותר ולא פחות מאשר משא ומתן עם הרוחות, ויכוח עם האלים. היה זה סוג של משא ומתן שבו ההפצרה והשכנוע ניתנו בתמורה למשהו יותר מוחשי ויקר ערך. התפתחות המסחר בקרב הגזעים החדירה את רוח המסחר ופיתחה את השנינות של סחר החליפין; וכעת החלו תכונות אלה להופיע בשיטות הפולחן של האדם. וכפי שאנשים מסוימים היו סוחרים טובים יותר מאחרים, כך נחשבו אנשים מסוימים כמתפללים טובים מאחרים. תפילתו של אדם צדיק נחשבה עד מאוד. אדם צדיק היה אדם אשר שילם את כל חובותיו לרוחות, אחד שמילא עד תום את כל חובותיו הטקסיות לאלים.

לא היה בתפילות המוקדמות כמעט דבר מן הסגידה; הן היו בבחינת הפצרה של משא ומתן לשם השגת בריאות, עושר וחיים. ובמובנים רבים, התפילות לא השתנו בחלוף העידנים. הן עדיין נקראות מתוך ספרים, נאמרות באופן רשמי, ונכתבות כך שיושמו בגלגלים וייתלו על עצים, שם תחסוך הרוח הנושבת מן האדם את הטרחה של השימוש בנשימתו שלו עצמו.

### 9. קורבנות וסקרמנט

במהלך נתיב האבולוציה של הטקסים של אורנטיה, התקדם קורבן האדם מן העיסוק המדמם של אכילת-אדם ועד לרמות הגבוהות יותר והסמליות יותר. טקסי הקורבן המוקדמים הולידו את טקסי הסקרמנט המאוחרים יותר. בזמנים מאוחרים יותר, רק הכוהן לבדו היה טועם כזית מן הקורבן הקניבליסטי, או מטיפת דם-אדם, ואז היו חולקים כולם בתחליף של בעל החיים. כל הרעיונות המוקדמים על אודות הכופר, הפדיון, והבריתות התפתחו לכדי טקסי הסקרמנט של הימים המאוחרים יותר. ולכל האבולוציה הטקסית הזו נודעה השפעה מחברתת כבירה.

במקסימום ובמקומות אחרים נקשר הסקרמנט של עוגות ויין לכת עבודת אֵם האל, ושימש לבסוף במקום הבשר והדם של קורבנות האדם הנושנים. העברים נהגו כך במשך זמן רב בטקס סדר הפסח, ומן הטקס הזה נולדה גרסת הסקרמנט הנוצרית המאוחרת יותר.

האחוות החברתיות הקדומות התבססו על טקס שתיית הדם; האחוה היהודית המוקדמת התבססה על קורבן הדם. פאולוס החל לבנות כת נוצרית חדשה על בסיס "דמה של ברית-עולם". ואף-על-פי שיתכן שהוא הכביד על הנצרות שלא לצורך בלימוד על אודות הדם והקורבן, הוא חיסל אחת ולתמיד את כלל הדוקטרינות על אודות פדיון באמצעות קורבנות אדם או קורבנות מן החי. הפשרות התיאולוגיות שלו מעידות על כך שאפילו על ההתגלות להיכנע בפני שליטתה ההדרגתית של האבולוציה. אליבא ד-פאולוס, ישוע הפך לקורבן האנושי האחרון והמספק לגמרי; השופט האלוהי התרצה כעת, ולנצח.

וכך, לאחר עידנים ארוכים, התפתחה כת הקורבנות לכדי כת הסקרמנט. וכך מהווים הסקרמנטים של הדתות המודרניות ממשיכים כשרים לאותם טקסים מוקדמים מזעזעים של הקרבת קורבנות האדם, ולמנהגים הקניבליסטיים הקודמים אפילו יותר. רבים עדיין תלויים בדם על-מנת להיגאל, אך לכל הפחות הדבר הפך לביטוי מושאל, סמלי ומיסטי.

### 10. מחילה על חטא

האדם הקדום רכש מודעות לאהדת האל אך ורק באמצעות הקורבן. על האדם המודרני לפתח טכניקות חדשות לרכישת מודעות-עצמית של גאולה. בדעתו של בן התמותה עדיין מצויה המודעות של החטא, אך התבניות המחשבתיות על אודות הגאולה ממנו התרפטו והתיישנו. עדיין

## מסמך 89

שרירה וקיימת המציאות של הצורך הרוחני, אך ההתקדמות האינטלקטואלית השמידה את הדרכים הנושנות שבאמצעותן הובטחו השקט והשלווה, הן בעבור הדעת והן בעבור הנשמה.

*נדרש להגדיר מחדש את החטא כחוסר-נאמנות המכוונת כלפי האלוהות.* קיימות רמות שונות של חוסר-נאמנות: חוסר הנאמנות החלקי של ההיסוס; הנאמנות החלוקה של ההתלבטות; הנאמנות הגוססת של האדישות; והמוות של הנאמנות כפי שזה מתבטא בהתמסרות לאידאליים מרושעים.

תחושת האשמה ורגש האשמה הינם המודעות להפרת המוסכמות; אלו אינם מהווים בהכרח חטא. בהיעדר חוסר-נאמנות מודעת לאלוהות לא מתקיים באמת חטא.

האפשרות לזהות את תחושת האשמה מהווה אות טרנסצנדנטי של כבוד עבור האנושות. היא איננה מסמנת את האדם כרשע, אלא דווקא מבדילה אותו כייצור בעל פוטנציאל לגדולה ולתהילה מרקיעה-לעולם. תחושה מעין זו של חוסר ערך הינה התמריץ הראשוני, אשר חייב להוביל במהרה ובבטחה אל-עבר אותם כיבושי אמונה המעתיקים את הדעת בת התמותה אל הרמות הנשגבות של נאצלות מוסרית, תבונה קוסמית וחיים רוחניים; וכך משתנות כלל המשמעויות של הקיום האנושי מן הזמני אל הנצחי, וכלל הערכים מוגבהים מן האנושי אל האלוהי.

הכאה על חטא הינה הדרך שבה דוחה האדם את חוסר הנאמנות, אך היא איננה מפחיתה כהוא זה מן ההשלכות בזמן ובמרחב של חוסר נאמנות שכזו. ואולם התוודות – חרטה כנה על טבעו של החטא – הינה הכרחית לשם צמיחה דתית והתקדמות רוחנית.

המחילה של האלוהות על החטא הינה החידוש של יחסי הנאמנות, לאחר תקופה שבה פסקה המודעות האנושית מלקיים מערכת יחסים שכזו כתוצאה מן ההשלכות של מרידה במודע. אין צורך לבקש את המחילה, אלא רק לקבלה כמודעות לכינונה מחדש של מערכת יחסים של נאמנות בין הברוא לבין הבורא. וכלל בני האל הנאמנים הינם שמחים, אוהבי-שירות ומתקדמים-לעד בהרקעה לעבר פרדיס.

[הוצג על-ידי כוכבת ערב זוהרת של נבאדון.]